

بنام خدا

سود مورد انتظار در تسهیلات بانکی

بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا بانکها در قبال پرداخت تسهیلات از مشتری بجای بهره سود دریافت می کنند. از نظر تئوری و مبانی شرعی سود در واقع درآمدی است که از معامله ای که در قالب یکی از معاملات مشروع (مورد تایید مجلس و شورای نگهبان) بین بانک و مشتری تسهیلات گیرنده منعقد می شود بدست می آید. پس سود خلق پول از پول نیست و ربا محسوب نمی شود. اما مشخص است که در زمان پرداخت تسهیلات و انجام معامله مورد نظر بین بانک و مشتری میزان سودی که از رهگذر انجام این معامله نهایتاً عاید طرفین خواهد شد نامشخص است و همه چیز بستگی به شرایط آینده خواهد داشت تا مشخص شود این معامله چه میزان سود خواهد کرد. از نظر عملیاتی، اما، بانکها نمی توانند سود تسهیلاتی را که پرداخت می کنند موکول به آینده نمایند و منتظر بمانند تا مشخص شود مشتری تسهیلات گیرنده از معامله سود می کند یا ضرر. زیرا اگر بانکها حتی اگر ضرر کنند بایستی هم به سپرده گذاران و هم به سهامداران خویش پاسخگو باشند. در نتیجه برای رفع این مشکل فرایندی بنام سود مورد انتظار در شبکه بانکی کشور طراحی و ابداع شده است. به زبانی ساده و غیر تخصصی معنای سود مورد انتظار آن است که بانک به مشتری می گوید انتظارم از پرداخت تسهیلات و انجام این معامله آن است که حداقل این میزان سود عاید بانک شود. اگر این میزان سود حاصل شد که مشکلی نیست. بیش از سود مورد انتظار هم اگر بدست آید، مرا بدان کاری نخواهد بود و هر مقدار سود اضافه بر سود مورد انتظار را به تو صلح خواهم کرد. اما اگر معامله سود نداشت یا کمتر از سود مورد انتظار بود تسهیلات گیرنده به موجب قرارداد قانوناً متعهد است به میزان سود مورد انتظار به بانک بپردازد و علاوه بر سود، او همچنین بایستی اصل تسهیلاتی که از بانک دریافت کرده است را به بانک مسترد نماید. با این مکانیزم حقوقی تسهیلات گیرنده پرداخت سود مورد انتظار تسهیلات بانکی و استرداد اصل تسهیلاتی که دریافت کرده را بر اساس قرارداد تسهیلات تعهد و تضمین می نماید. این میزان سود تعهد مالی تسهیلات گیرندگان در برابر بانکها در قبال دریافت تسهیلات است. بنابراین در همه ساله حداکثر سود مورد انتظار انواع تسهیلات مبادله ای و تسهیلات مشارکتی توسط شورای پول و اعتبار تعیین و تصویب و توسط بانک مرکزی به شبکه بانکی کشور ابلاغ می شود. لذا بانکها بایستی در پرداخت تسهیلات نرخ سود مصوب را رعایت نمایند بدین ترتیب بنظر می رسد با این تدبیر بانکی پدیده سود مورد انتظار تاحدی به مقوله سود تضمینی نزدیک شده است. زیرا تسهیلات گیرنده بر اساس توافق با بانک در ابتدا پرداخت آن را تعهد و تضمین می نماید. اگر هم در پرداخت اقساط تسهیلات دریافتی تاخیر نماید مشمول جریمه تاخیر یا وجه التزام تاخیر پرداخت خواهد شد. سوالی که در اینجا مطرح می شود آن است که جایگاه قانونی سود مورد انتظار در تسهیلات بانکی چیست؟

در پاسخ بدین پرسش باید توجه داشت که در قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب دهه شصت نامی از سود مورد انتظار تسهیلات بانکی برده نشده است. اما در آیین نامه اجرایی قانون مورد اشاره که در دهه هفتاد اصلاح و به

تصویب هیات دولت رسیده آمده است: ماده ۲- حداقل و حداکثر سود و یا بازده مورد انتظار و همچنین ضوابط تعیین سود و یا نرخ بازده مورد انتظار ناشی از تسهیلات اعطایی بانکها، به تصویب شورای پول و اعتبار و تأیید رییس جمهور خواهد رسید. ماده ۳- ضوابط تعیین مدت و نحوه برگشت اصل و همچنین سود حاصل از تسهیلات اعطایی بانک ها به تصویب شورای پول و اعتبار خواهد رسید. شورای پول و اعتبار نیز بنا بر روال همه ساله سود انواع تسهیلات مبادله و تسهیلات مشارکتی را تعیین تصویب می کند. پس نهادی بنام سود مورد انتظار از نظر مقررات دارای جایگاه قانونی است. اما موضوع از نظر انطباق با موازین شرعی نیاز به بررسی کارشناسی دارد. طرح منطقی کردن سود تسهیلات بانکی نیز در سال ۱۳۸۰ با هدف کاهش هزینه های بانکها بابت جذب منابع و در نتیجه آن کاهش نرخ تسهیلات بانکی طراحی و به تصویب مجلس رسیده است و بطور ضمنی فرایند سود مورد انتظار در تسهیلات بانکی را تأیید و ترویج می دهد.

بهرحال فارغ از این مباحث فرایندی، در مورد سود مورد انتظار تسهیلات بانکی بایستی به چند نکته توجه داشت: اول: اینکه بطور منطقی انتظار است شورای پول و اعتبار در تعیین سود مورد انتظار تسهیلات بانکی نرخ متوسط هزینه تمام شده منابع بانکی را در نظر بگیرد. اگر نرخ سود مورد انتظار تسهیلات کمتر از متوسط نرخ تمام شده منابع برای بانکها باشد چنین وضعیتی بطور طبیعی بانکها و موسسات اعتباری را به سمت وسویی رهنمون خواهد ساخت که برای جبران این تفاوت راهکارهایی متفاوت طراحی و اجرا نمایند. راهکارهایی که ممکن است از نظر مردم مغایر با مصوبات شورای پول اعتبار باشد و گرفتن سود مازاد تلقی شوند.

دوم: متقابلاً، بانکها و موسسات اعتباری نیز بایستی نرخ سود تسهیلات مصوب شورای پول و اعتبار که با در نظر گرفتن مبنای مذکور در بند اول تعیین می شود را در پرداخت تسهیلات رعایت نمایند.

سوم آنکه نظام بانکی کشور بایستی مبتنی بر دوری از ربا خواری باشد. این اصل بر تمامی فرایندهای بانکی حاکمیت دارد. بنابراین بنظر می رسد بررسی اینکه جایگاه و موقعیت شرعی نهاد های بانکی نظیر سود مورد انتظار در تسهیلات بانکی و همچنین سود علی الحساب در سپرده های سرمایه گذاری چیست نیاز به بررسی و اعلام نظر شورای محترم فقهی بانک مرکزی دارد.

بهرحال رعایت موازین شرعی و پرهیز از ورود به مرزهای بانکداری ربوی لازمه اساسی بانکداری بدون ربا می باشد.

۲۷/۰۵/۱۳۹۸

نظافتیان

*سرمقاله روزنامه شروع ۰۲/۰۵/۱۳۹۸ تحت عنوان (مرزبندی عملیات بانکی با ربا)